

Вікторія Сідляр

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ДЕРЖАВНИХ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ У СЕКТОРІ МСП

Відповідно до даних, наведених у проекті Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року, малі та середні підприємства (далі – МСП) відіграють значну роль в економіці України. Водночас для цього сектору характерна суттєва диспропорція між МСП, що функціонують у формі юридичних осіб, та фізичними особами-підприємцями.

Станом на 2022 рік кількість підприємств – юридичних осіб становила 262 тисячі, що на 30% менше порівняно з 2020 роком, коли їх кількість сягала 374 тисячі. З цих 262 тисяч підприємств 494 належать до категорії великих компаній, решта – до МСП, серед яких 14,7 тисячі – середні підприємства, 40 тисяч – малі підприємства та 206 тисяч – мікропідприємства.

Кількість фізичних осіб-підприємців у 2022 році становила 1,4 мільйона, що на 8% менше порівняно з 2020 роком. З них 254 суб'єкти належать до середнього бізнесу, 4,9 тисячі – до малого бізнесу, а 1,465 мільйона – до мікропідприємництва [1].

В Україні з метою полегшення податкових процедур та зменшення адміністративного навантаження на малі та середні підприємства у 1998 році була запроваджена спрощена система оподаткування (далі – ССО), яка з часом зазнала численних трансформацій, спрямованих на усунення її недоліків, підвищення ефективності контролю та адаптацію до змін в економічному середовищі країни.

Спрощену систему оподаткування використовує близько 1,7 мільйона МСП, які у період 2020–2022 років забезпечували податкових надходжень на рівні близько 0,9% ВВП [2].

Попри широке використання спрощеної системи оподаткування суб'єктами малого та середнього підприємництва, її недоліки створюють умови для зловживань та ухилення від оподаткування. Через методичні труднощі та відсутність повних даних об'єктивна оцінка обсягів ухилення від оподаткування та потенційних втрат бюджету внаслідок застосування ССО є проблематичною. Проте очевидно, що недоліки спрощеної системи оподаткування, які сприяють її використанню в схемах мінімізації податкових зобов'язань та ухилення від оподаткування, потребують усунення для запобігання дисбалансам та неправильному використанню цього інструменту платниками, для яких ССО не призначена. Водночас реформування ССО повинно бути спрямоване на виправлення її недоліків та мінімізацію ризиків ухилення від оподаткування, зберігаючи при цьому переваги спрощеного підходу до оподаткування малого

бізнесу. Важливо знайти баланс між економічною ефективністю та фіскальною достатністю при оподаткуванні МСП.

Низький рівень контролю та неефективність податкових органів у боротьбі з ухиленням від оподаткування підкреслюють необхідність не тільки вдосконалення ССО, але й зміцнення ролі фіскальних інституцій у протидії таким зловживанням.

В умовах війни забезпечення фінансової стабільності та реалізація бюджетних програм особливо потребують ефективних заходів протидії ухиленню від оподаткування. З метою зміцнення фіскальної спроможності держави, адаптації податкового та митного законодавства до стандартів Європейського Союзу, а також створення стимулів для економічного зростання та післявоєнного відновлення, Уряд України прийняв Національну стратегію доходів до 2030 року [2]. Однією з основних цілей цієї стратегії є створення ефективної та надійної системи оподаткування, яка відповідатиме потребам сучасного підприємницького середовища, зокрема у секторі МСП. Водночас стратегія передбачає внутрішню реформу податкових та митних органів, обмеження втручання органів контролю у діяльність бізнесу та перехід на роботу зі знеособленою інформацією. Очікується, що ці заходи сприятимуть відновленню довіри платників податків до органів фіскального контролю, що є важливим для успіху нових податкових ініціатив.

Крім того, Кабінет Міністрів України розробив План «Ukraine Facility» [3], який є основою для реалізації програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу на період 2024–2027 років. Заходи, передбачені у рамках «Ukraine Facility», спрямовані на зміцнення державних інституцій, проведення структурних реформ у державному секторі та розвиток прозорих механізмів управління. Покращення якості державної служби та залучення кваліфікованих кадрів безпосередньо впливають на ефективність фіскальних інституцій у протидії ухиленню від оподаткування.

У згаданих стратегічних документах, а також у Плані пріоритетних дій Уряду на 2024 рік [4], передбачені заходи, спрямовані на покращення цифровізації та використання даних у податкових органах, забезпечення ІТ-консолідації інформаційних ресурсів.

В умовах війни для України вкрай важливо зберегти економічну активність суб'єктів господарювання, зокрема малого та середнього підприємництва, оскільки вони є ключовими компонентами економічної стабільності та розвитку. МСП забезпечують значну частку робочих місць, сприяють інноваціям та є важливими для соціально-економічної стійкості країни. Підтримка їх діяльності дозволяє зберігати економічну динаміку, що є критичним у воєнний час, коли економічна система піддається значним випробуванням.

Одночасно, збереження економічної активності МСП повинно супроводжуватися заходами щодо зниження ризиків ухилення від оподаткування. Ухилення від сплати податків підриває фіскальну спроможність держави, зменшує надходження до бюджету та створює несправедливі конкурентні умови. Ефективні заходи боротьби з ухиленням від оподаткування дозволять забезпечити стабільні надходження до бюджету, необхідні для фінансування оборонних витрат, соціальних програм та післявоєнного відновлення.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що для досягнення цих цілей необхідно не лише впроваджувати прозорі та ефективні механізми оподаткування, а й вдосконалювати роботу податкових органів та підвищувати рівень дотримання податкового законодавства. Важливу роль у цьому контексті відіграють зміни у роботі фіскальних інституцій, спрямовані на їх зміцнення. Це можна досягти шляхом посилення доброчесності, розвитку цифровізації та використання даних, а також за допомогою організаційних та кадрових заходів. Ці аспекти знайшли відображення у Національній стратегії доходів до 2030 року, та узгоджуються з «Ukraine Facility» і проектом Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року.

Список використаних джерел:

1. Проект Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=454b13bc-3503-4185-b59d-b60f6467748c&title=ProektStrategiiVidnovlennia-StalogoRozvitkuTaTsifrovoiTransformatsiiMalogoTaSerednogoPidprimnitstvaNaPeriodDo2027-Roku> (дата звернення: 16.05.2024).
2. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядж. КМУ від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-p#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
3. Ukraine Facility. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу на період 2024–2027 років. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (дата звернення: 16.05.2024).
4. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік: Розпорядж. КМУ від 16.02.2024 р. № 137-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2024-p#Text> (дата звернення: 16.05.2024).